

BOGNÁR TIBOR-KOZMA TAMÁS

11132

MIT MONDANAK A PEDAGÓGUSOK?

Kérdőíves közvéleménykutatás a

fejlesztési koncepcióról és a

bérezésről

Kézirat

BUDAPEST, 1985. MÁRCIUS

Szerkesztette: Kozma Tamás

Készült: az Oktatóskutató Intézet nyomdájában

Példányszám: 200

ISSN 0230-7189

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1 ISMERETEK ÉS VÉLEMÉNYEK A KÖZOKTATÁS FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁRÓL ÉS A KÖZOKTATÁS HELYZETÉRŐL	8
1.1 Kik hallottak a közoktatás fejlesztési koncepciójának vitájáról?	8
1.2 Kik olvasták a közoktatás fejlesztési koncepciójának dokumentumát a Köznevelésben?	9
1.3 A Köznevelésben megjelent dokumentum tartalmának ismerete	12
1.4 Javaslatok a közoktatás továbbfejlesztésére	15
1.5 Javaslatok az irányítás reformjára	16
1.6 Miért van szükség a közoktatás fejlesztésére?	18
1.7 Mit várnak a pedagógusok a közoktatás reformjától?	25
1.8 Milyen mértékben alkalmas a fejlesztési program	26
2 RÉSZVÉTEL A KÖZOKTATÁS FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓRÓL RENDEZETT VITÁBAN	28
2.1 Volt-e vita az iskolában?	28
2.2 A tantestület részvétele	29
2.3 A megkérdezett pedagógus részvétele	31
2.4 Mire emlékeznek a résztvevők a vitából?	32
2.5 Iskolán kívüli viták	33

3	MILYEN FIZETÉSEMELÉST VÁRTAK A PEDAGÓGUSOK?	37
3.1	Adatok a havi jövedelemről	38
3.2	Vélemények a havi jövedelemről	42
3.3	Elvárások a fizetésemeléssel kapcsolatban	47
	FÜGGELÉK	51
	Táblázatok	52
	A kérdőív és az alapmegoszlások	69
	A minta leírása	79

BEVEZETÉS

Az 1984/85. tanév végén kérdőíves közvéleménykutatást végeztünk a budapesti pedagógusok körében.^x A közvéleménykutatás célja az volt, hogy megtudjuk

- milyen ismeretekkel rendelkeznek és hogyan vélekednek a közoktatás fejlesztési koncepciójának 1983 őszén megtartott vitájáról;

- mit tudnak és miként vélekednek a közoktatás mai helyzetéről és a továbbfejlesztés lehetőségeiről, és

- hogyan vélekednek a pedagógusok bérezéséről és saját jövedelmi helyzetükről a budapesti pedagógusok.

A közvéleménykutatás az oktatáspolitikai két aktuális kérdéséhez kapcsolódott tehát: a közoktatás fejlesztési programjának 1983 őszi vitáihoz és a pedagógusok 1984. szeptemberi béremeléséhez.^{xx}

A közvéleménykutatás adatfelvétele 1984. május 21. és június 15. között folyt. A kérdezőbiztosok az iskolájukban keresték fel a budapesti pedagógusokat, ahol négyesemközti beszélgetések során töltötték ki a kérdőíveket.

^x A vizsgálat oktatásszervezési munkacsoportunkban folyt, a "Társadalmi-gazdasági igények az oktatás iránt a 80-as években" c. OKKFT-alprogram keretében.

^{xx} Ebben a kiadványban a közoktatás fejlesztésére vonatkozó adatokat Bognár Tibor, a pedagógusok jövedelmi helyzetének adatait pedig Kozma Tamás dolgozta fel.

Az adatgyűjtés a Budapesten tanító általános iskolai, szakközépiskolai és gimnáziumi tanárookra terjedt ki. A mintába 504 tanár került. Ebből 315-en általános iskolában, 78-an gimnáziumban és 111-en szakközépiskolában tanítottak. Az érvényes kérdőívek száma 451 volt. /A mintavételi eljárás részletes leírása a Függelékben található./

A tanulmány hármas tagolódású. Ahol célszerűnek látszott, megkülönböztettük egymástól az eredmények, a feltevések és a következtetések részeket. Ezzel az volt a célunk, hogy formailag is világosan elkülönítsük egymástól a minden kommentálás nélkül leírt eredményeket a feltevésektől, amely utóbbiaknál kísérletet tettünk az adatok hipotetikus értelmezésére, illetve a közvéleménykutatás eszközeivel nem bizonyítható összefüggések felvázolására.

Felhívjuk a figyelmet arra a módszertani sajátosságra, hogy az elemzés során ún. tisztított táblákkal dolgoztunk. Mindig csak azoknak a válaszait dolgoztuk fel, akik ismereteik, kompetenciájuk révén érvényes válaszokat adhattak. Így például akik nem hallottak a közoktatás fejlesztési programjának vitáiról, vagy akik teljes tájékozatlanságot mutattak egy-egy alapkérdés megválaszolásánál, azoktól nem kérdeztük meg az alapkérdéshez csatlakozó további kérdéseket. A feldolgozás során nem egyszer előfordul tehát, hogy nem a teljes mintát vizsgáltuk, hanem annak egy részét. Ilyenkor mindig megadtuk az érvényes elemszámot.

Felhívjuk arra is a figyelmet, hogy a vizsgált csoportok sokasága néhány esetben nem éri el az 50-et, vagy-

is azt a sokaságot, amely az összefüggéseket statisztikailag is érvényessé teszi. Ez esetben az eredményeket kellő távolságtartással kell kezelni.

1 ISMERETEK ÉS VÉLEMÉNYEK A KÖZOKTATÁS FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁRÓL ÉS A KÖZOKTATÁS HELYZETÉRŐL

1.1 Kik hallottak a közoktatás fejlesztési koncepciójának vitájáról?

1.1.1 Eredmények és feltevések. A megkérdezett budapesti pedagógusok 83%-a /N=451/ hallott arról az országos vitáról, amelyet 1983 őszén a közoktatás fejlesztési koncepciójáról /KFK/ tartottak.

Jelentős eltérést találunk, ha az egyes korcsoportok informáltságát nézzük. Minél fiatalabbak a pedagógusok, annál kevesebben, és minél idősebbek, annál többen hallottak a KFK vitáiról az egyes korcsoportokon belül. /Lásd a Függelék 1. táblázatát!/

Ez az összefüggés azonban nem lineáris. Igen erős alulreprezentáltságot mutatnak a 22 éves, illetve az annál fiatalabb pedagógusok: mindössze 50%-uk hallott a KFK vitáiról. Az alacsony informáltság feltehetően azzal van összefüggésben, hogy ebbe a korcsoportba tartoznak a képesítés nélküliek, vagyis azok, akik a legkevésbé integrálódtak az iskolai szervezetbe. Az átlagoshoz képest alacsonyan informált még a 22-25 és a 26-30 évesek csoportja /79 - 77%/. Az alacsony informáltság tehát nemcsak a képesítés hiányával, hanem az alacsony életkorral is összefügg. Ez utóbbinak persze többféle értelmezése lehet. Lehet azért is alacsony a fiatalabb korcsoportok informáltsága, mert egyéb teendőik előtérbe kerülésével /családalapítás, lakásszerzés, gyerek-

nevelés stb./ háttérbe szorul az iskolávak kapcsolatos információk megszerzésének igénye. /Ezekben a korcsoportokban valószínűleg felül vannak reprezentálva a GYES-en lévő pedagógusok./ De lehet azért is alacsony a fiatalabb korcsoportok informáltsága, mert az iskolai szervezetbe való integrációik gyakorisága, érdekeik felismerése és artikulálása, "pozicionáltságuk", információszerzési szokásaik és csatornáik stb./ is kisebb mértékű, mint az idősebb korcsoportoké. Valószínű azonban, hogy az összes tényező szerepet játszik az informáltság mértékének kialakításában. Ez a kérdés csak akkor lenne megválaszolható, ha empirikus eszközökkel is megvizsgálnánk, hogy a fiatalabb korosztályok valóban nemzedéki csoportként viselkednek-e az iskola szervezetén belül, s hogy ennek milyen szerepe van az iskolán belüli információáramlásban.

Igy válik érthetővé az is, hogy miért magasabb a középkorú és az idősebb korosztályok informáltsága. Legmagasabb a 46-55 éveseknél és a nyugdíjaskorúaknál.

Noha az eltérő informáltság szociológiailag érthető, mégis felhívjuk a figyelmet egy groteszk összefüggésre. Azok a korosztályok, akiknek munkáját meghatározóan befolyásolja majd a közoktatás mostani fejlesztése, az átlaghoz képest alacsonyan vannak informálva, következésképpen kevésbé is tudnak majd a fejlesztési program alakításába beleszólni. Azok a korcsoportok viszont, akik pedagógusi pályájuk vége felé közelednek vagy éppen nyugdíjas koruk már, az átlagosnál jobban vannak informálva mindazokról az elképzelésekről, amelyek az ő pályájukat kevésbé érintik majd.

Az eltérő iskolai végzettségű csoportok egy csoport kivételével átlagosan vannak informálva. Nem beszélhetünk tehát arról, hogy a "tudás monopóliuma" az informáltság monopóliumát is jelentené. Ez persze megerősítheti azt a széleskörű vélekedést is, hogy a "tudásnak" /itt az iskolai végzettségnek/ általában kis szerepe van az iskolai szervezetbe való integrációnál.

Feltűnően alacsony viszont azoknak az informáltsága /69%/, akiknek legmagasabb iskolai végzettségük az érettségi. Itt tulnyomórészt a fiatal, a képesítés nélküli tanítókra van szó. Nem dönthető el, hogy alacsony informáltságuk az iskolai szervezetben való alacsony státusuknak, vagy a fiatal korral, a pályakezdéssel járó nehézségeknek tulajdoníthatók-e.

1.2 Kik olvasták a közoktatás fejlesztési koncepciójának dokumentumát a Köznevelésben?

A Köznevelés 1983. szeptember 16-i számában megjelent a Javaslat a közoktatás fejlesztésére című dokumentum. Ennek a dokumentumnak az ismerete mérvadó lehet annak megítélésénél, hogy a megkérdezett tanárok milyen mértékben voltak tájékozottak a vitáról.

1.21 Eredmények és feltevések. A megkérdezett pedagógusok 38%-a /N=375/ olvasta ezt a dokumentumot, 7%-uk pedig nem tudta megmondani /elfelejtette/, hogy olvasta-e vagy sem.

Érdekes képet kapunk az iskolatípus szerinti megoszlásnál. /Lásd a Függelék 2. táblázatát!/ Míg a szakközépiskolai és a gimnáziumi tanárok lényegében az átlagoshoz közel álló mértékben válaszoltak igennel, addig az általános iskolai alsó tagozatos tanítók közül az átlagosnál jóval kevesebben /29%/, a felső tagozatos tanárok közül pedig az átlagosnál jóval többen /43%/ olvasták ezt az alapvető dokumentumot.

Érdekesen alakulnak a válaszok az életkor szerinti bontásnál is. /Lásd a Függelék 3. táblázatát!/ A 35 éven aluli tanárok-tanítók közül sokkal kevesebben olvasták a dokumentumot, mint a 35 évnél idősebb tanárok közül. Az is érdekes, hogy míg a korábbi ismeretkérdésnél /Hallott-e a KFK-val kapcsolatos országos vitáról?/ csak a három legfiatalabb korcsoport bizonyult az átlagosnál tájékoztatlanabbnak, addig ennél a kérdésnél már a 31-35 évesek közül is jóval kevesebben olvasták ezt a dokumentumot. /Ez a részeredmény viszont gyöngíti azt a korábbi feltevésünket, hogy csak a legfiatalabb korcsoportok nevezhetők -- integrációs, pályakezdési és családalapítási nehézségek miatt -- kevésbé tájékozott csoportoknak, hiszen itt már az a korcsoport /31-35 évesek/ is tájékoztatlanak bizonyult, /amelyre a legfiatalabb korcsoportok problémái már kevésbé jellemzőek./ Két idősebb korcsoport /a 36-45 évesek és az 56 éven felüliek/ olvasottsága-tájékozottsága sem magasabb az átlagosnál. Egyetlen olyan korcsoport van, amelyben felül vannak

reprezentálva azok, akik olvasták a dokumentumot: a 46-55 évesek korcsoportja.

Figyelemre méltóan alakulnak a válaszok az iskolai végzettség szerinti bontásnál is. /Lásd a Függelék 4. táblázatát!/ Az érettségizettek és a tanítóképző főiskolai végzettségűek igen erősen alul vannak reprezentálva azok között, akik olvasták a dokumentumot. Az átlagosnak megfelelő mértékben olvasták a tanárképző főiskolai végzettségűek a dokumentumot, s az átlagot jóval meghaladó mértékben az egyetemi végzettségűek.

Meglepő képet kapunk a válaszok "nem" szerinti bontásánál. A nők az átlagosnál valamivel nagyobb mértékben, a férfiak pedig az átlagosnál jóval kisebb mértékben /32%/ olvasták a dokumentumot.

Ha összegezzük ezeket az adatokat, akkor a következő képet kapjuk. Az átlagosnál jóval kevesebben olvasták a dokumentumot: az általános iskolai alsó tagozatos tanítók - a fiatalabb és a középidős /31-35 évesek/ korcsoportok - az érettségivel és a tanítóképzői főiskolai végzettséggel rendelkezők - a férfiak. Az átlagosnál jóval többen olvasták a dokumentumot: az általános iskolai felső tagozatos tanárok - a 46-55 évesek - az egyetemi végzettséggel rendelkezők - a nők.

1.3 A Köznevelésben megjelent dokumentum tartalmának ismerete

A dokumentum tartalmának ismeretét két kérdéssel próbáltuk megvizsgálni. Az egyikben azt kérdeztük a pedagógusoktól /természetesen csak azoktól, akik hallottak a KFK vitáról/, hogy melyek voltak a közoktatás továbbfejlesztésére, a másikban pedig azt, hogy melyek voltak a közoktatás irányítására tett legfontosabb javaslatok. /1. táblázat/

1.31 Eredmények. A közoktatás továbbfejlesztésére és irányítására vonatkozó adatok összehasonlításánál szembetűnő, hogy az előbbi területről a pedagógusok jóval több ismerettel rendelkeznek, mint az utóbbiról. A közoktatás reformjára vonatkozó kérdésre a megkérdezetteknek "csak" 45%-a nem tudott válaszolni, az irányítás reformjáról pedig már 78%-uk nem rendelkezett semmiféle konkrét információval. Persze nagyon magas a teljes informálatlanságról árulkodó válaszok aránya önmagában is: a közoktatásnál a megkérdezett pedagógusoknak majdnem fele, az irányításnál pedig majdnem négyötöde nem tudott válaszolni a kérdésekre!

1.32 Feltevések. 1/ Többen tudtak a dokumentum tartalmáról -- a megkérdezettek 53%-a sorolt fel a közoktatás továbbfejlesztésénél valóságos vagy vélt javaslatokat --, mint amennyien a dokumentumot elolvasták /38%/. A tárgyra vonatkozó ismeretek és javaslatok tehát többé-kevésbé függetlenek

1. táblázat

A közoktatás továbbfejlesztésének és a közoktatás irányításának javaslatai /százalékban/

	a közoktatás továbbfejlesztésének javaslatai ^x /N=375/	a közoktatás irányításának
1-2 mozzanatot említ ^{xx}	40	17
3 és annál több mozzanatot említ	53	20
semmitmondó általános- ságokat mond	13	3
nem tudja, nem válaszol a kérdésre	2	2
Összesen:	45	78
	100	100

^x A válaszok feldolgozásánál nem az volt a célunk, hogy megtudjuk, a pedagógusok mennyire memorizálták a dokumentumban megfogalmazott javaslatokat, hanem az, hogy képet alkossunk, milyen mértékben foglalkoznak gondolatban a közoktatás továbbfejlesztésével és az irányítás reformjával. Ezért nemcsak azokat a konkrét mozzanatokot fogadtuk el helyes válasznak, amelyek a dokumentum egyik-másik javaslatában megfogalmazódtak, hanem azokat is, amelyek fogalmilag és értelmileg összefüggésbe voltak hozhatók a közoktatás reformjával - még akkor is, ha azok a dokumentumban egyáltalán nem szerepeltek.

^{xx} A közoktatás továbbfejlesztésénél a leggyakrabban felsorolt motívumok a következők voltak: a technikumok visszaállítása /73/; a fakultáció /40/; a különböző típusú középiskolák közelítése /37/; a szakirányú képzés erősítése /14/; az általános és a középiskola közelítése /8/; a korszerű tankönyvek /8/; a korszerű tantervek /7/; a pedagó-

gusok anyagi helyzetének rendezése /7/; a felvételi rendszer átalakítása /6/

A közoktatás irányítására tett javaslatoknál a leggyakrabban felsorolt motivumok a következők voltak: az igazgató megválasztását a tantestület kezébe kell adni /18/; az iskolai élet demokratizálása /7/; a szakfelületi rendszer módosítása /7/; a helyi körülmények, feltételek érvényrejuttatása /6/.

attól a tényről, hogy a pedagógusok olvasták-e a dokumentumot. Ez pedig azt jelenti, hogy ezeket az ismereteket és véleményeket -- vagy legalábbis azok nagy részét -- nem a dokumentum generálta, hanem azok a dokumentumtól függetlenül is léteztek. További vizsgálat tárgya lehetne, hogy a dokumentum ismerete vajon befolyásolta-e, s ha igen, milyen mértékben és hogyan a tárggyal kapcsolatos ismereteket és véleményeket.

2/ A közoktatás továbbfejlesztésénél és a közoktatás irányításának reformjánál szembetűnően eltér a pedagógusok kompetenciája. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy a közoktatás továbbfejlesztésének témáját már a KFK vita beindulása előtt is magukénak érezték a pedagógusok, s a "tua res agitur" helyzet fogékonyabbá tette őket a vitával kapcsolatos információkra és állásfoglalásokra. A jelenség másik lehetséges magyarázata, hogy a vita szervezői és irányítói kezdettől fogva a közoktatás továbbfejlesztésére terelték a figyelmet /biztosították a megfelelő információkat, bátorították a témával kapcsolatos állásfoglalásokat/, míg a másik témát, a közoktatás irányítását az "Ugysem az ő dol-

guk!", "Ugysem tudnak hozzászólni!" jelszóval háttérbe szorították.

1.4 Javaslatok a közoktatás továbbfejlesztésére

Nézzük meg, hogyan oszlanak meg a közoktatás továbbfejlesztésére vonatkozó válaszok a kemény adatok bontásában. /Lásd a Függelék 5. táblázatát!/

1.4.1 Eredmények. Az általános iskolai alsó tagozatos tanárok alul vannak reprezentálva abban a csoportban /34,6%/, akik egy-két mozzanatot említettek. Ugyancsak alul vannak reprezentálva a gimnáziumi tanárok /30,4%/, és erősen felül vannak reprezentálva a szakközépiskolai tanárok /47,7%/. A gimnáziumi tanárok alulreprezentáltságát "kiegyensúlyozza", hogy erősen felül vannak reprezentálva abban a csoportban, akik három vagy annál több mozzanatot említettek. Azok között viszont, akik egy mozzanatot sem tudtak említeni, erősen felül vannak reprezentálva az általános iskolai alsó tagozatos tanítók, és alul vannak reprezentálva a szakközépiskolai tanárok.

Ha a korcsoportok szerint nézzük meg az adatok megoszlását /lásd a Függelék 6. táblázatát!/, akkor rögtön szembetűnik a két legfiatalabb korcsoport alulreprezentáltsága /28,6 - 26,9%/, a 36-45 évesek felülreprezentáltsága /49,5%/, és a 46-55 évesek korcsoportjának alulreprezentáltsága /35,2%/, az egy-két mozzanatot említők csoportjában.

Ha az iskolai végzettség szerinti bontásban nézzük meg a pozitív válaszok alakulását /lásd a Függelék 7.

táblázatát!/, akkor viszont az feltűnő, hogy milyen erős a tanítóképző főiskolát végzettek alulreprezentáltsága /29,5%/ az egy-két mozzanatot említőkhöz csoportjában. A tanárképző főiskolát végzettek ezzel szemben az átlagosnál nagyobb mértékben szerepelnek ebben a csoportban.

1.42 Következtetések. A közoktatás továbbfejlesztésének lehetőségeiről és javaslatairól konkrét tudással legkevésbé az általános iskolai alsó tagozatos tanítók, a két legfiatalabb korcsoport és a 46-55 évesek, valamint a tanítóképző főiskolai végzettségűek rendelkeznek. Legjobban a szakközépiskolai és a gimnáziumi tanárok, a 36-45 évesek korcsoportja és a tanárképző főiskolai végzettségűek vannak informálva.

1.5 Javaslatok az irányítás reformjára

Nézzük meg ezután, hogy hogyan oszlanak meg a közoktatás irányításának reformjára vonatkozó válaszok a kért adatok bontásában.

1.51 Eredmények. Ami az iskolatípust illeti /lásd a Függelék 8. táblázatát!/, nem mutatnak szignifikáns eltérést abban a csoportban, akik a közoktatás irányítási reformjának egy-két mozzanatát említették. Lényeges eltérés csupán azoknál található, akik három vagy annál több mozzanatot soroltak fel, mégpedig a gimnáziumi tanárok javára /8,9%/. Ami pedig a nemek megoszlását illeti, csupán azok csoportjában

találunk lényeges eltérést, akik nem tudtak válaszolni a kérdésre. Ebben a csoportban a férfiak alulreprezentáltak. Az életkor szerinti megoszlásnál már más a helyzet. Azok csoportjában, akik egy-két mozzanatot említettek, erős alulreprezentáltságot mutat a 26-30 /10,4%/ és a 31-35 évesek /11,9%/ csoportja, s erősen felül van reprezentálva a 36-45 /22,4%/ évesek csoportja. Érdekes, hogy az iskolai végzettségénél - ami pedig rendszerint az ismeretszint egyik legjobban differenciáló tényezője - nem találunk lényeges eltérést az egyes csoportok között, sem a helyes, sem pedig az informáltság hiányáról árulkodó válaszoknál.

1.52 Következtetések. A közoktatás irányításának reformjára vonatkozó válaszokat alig differenciálja egy-két kemény adat. Csak az életkornál és az iskolatípusnál találunk kisebb eltéréseket. Ezek szerint a leginkább tájékozottak a gimnáziumi tanárok és a 36-45 évesek csoportja. A legkevésbé tájékozottak pedig a 26-30 és a 31-35 évesek csoportja.

1.53 Feltevések. A közoktatás irányításának reformjára vonatkozó kérdésünkre adott válaszok nemcsak nagyfokú tájékozatlanságot mutatnak, hanem ez a tájékozatlanság - két-három csoportot nem számítva - majdnem egyformán jellemző az összes csoportra. Ez azért is figyelemre méltó, mert még az a dimenzió - az iskolai végzettség - sem differenciál, amely a tájékozottságnál mindig a legerősebben differenciáló tényező szokott lenni. Ez azért meghökkentő,

mert úgy tűnik, hogy erre a kérdésre adott válaszoknál az értelmiség kétszeresen nem viselkedik "értelmiségi módon". Egyrészt abban az értelemben nem, hogy a megkérdezett sokaságnak rendkívül alacsony a tárggyal kapcsolatos ismeret-szintje. Másrészt abban az értelemben, hogy az értelmiségi jelleg erősödésével - az iskolai végzettség növekedésével - sem növekszik az egyes csoportok tájékozottsága. Ennél a kérdésnél az egyes értelmiségi csoportok nagyon is homogén módon viselkednek. Ennek feltehetően az a magyarázata, hogy minden pedagógus számára világos, hogy nem az ő ügyükről van szó; más szóval: az irányítás szférája olyan messze van tőlük, s annyira nincs abba beleszólásuk, hogy nem is érdemes a kérdésről tájékozódniuk.

1.6 Miért van szükség a közoktatás fejlesztésére?

Arra a kérdésre, hogy miért van szükség a közoktatás fejlesztésére, a pedagógusok válaszait a következőképpen lehet csoportosítani.

1.61 Eredmények és feltételezések. A hét itemből négy olyant találtunk /tudománytechnika; társadalom; gazdaság; demográfia/, amelyek nem kapcsolódnak szorosan a közoktatáshoz. Ezek közül kettőt viszonylag gyakran említettek /a rangsor 2. és 3. helyét foglalják el/, a másik kettőt azonban meglehetősen kis gyakorisággal.

A megkérdezettek nagy gyakorisággal válaszoltak a "semmitmondó általánosság" szintjén /24%/, amikor arra a

2. táblázat

Miért van szükség a közoktatás fejlesztésére? /százalékban/
/N=373/

1. Szorosan vett oktatás-nevelési tényezőt említ ^x	61
2. A tudományos-technikai fejlődésről beszél	20
3. Társadalmi tényezőt említ	18
4. A pedagógusok élet- és munkakörülményeiről beszél	17
5. Az oktatás-nevelés tárgyi-anyagi feltételeiről beszél	12
6. Gazdasági tényezőkről beszél	7
7. Demográfiai helyzetről beszél	5
- Semmitmondó általánosságot mond ^{xx}	

^x Az oktatás-nevelés itemnél a következő motivumokat említették a leggyakrabban: a tananyag korszerűsítését /56/; a tanterv korszerűsítését /48/; az irányítás általános kérdéseit /44/; a tudásszint emelését /39/; a tankönyvek korszerűsítését /35/; a különböző iskolatípusok közötti szakadékokat /23/; a szakmai felkészültség színvonalát /19/; a tanulók képességeinek fejlesztését /17/; a korábbi reformok tanulságait /12/; a pedagógiai módszerek fejlesztésének szükségességét /11/; Az oktatás-nevelés tárgyi-anyagi feltételei itemnél: az iskolák felszereltségét /14/; az oktatási eszközök korszerűtlenségét /10/; a számítógépeket /9/; az ötnapos munkahét következményeit /7/; az iskolaépületek számát és állagát /6/; A pedagógusok élet- és munkakörülményei itemnél: a presztizst /23/; az alacsony bért /21/; a létszámhiányt /21/; a túlterheltséget /15/; a szakmai továbbképzést /15/; A társadalmi tényező itemnél: a tehetségkutatást /14/; az esélyegyenlőtlenséget /6/.

^{xx} Mivel a megkérdezettek egynél több tényezőt említhettek, a százalékok összege nagyobb 100-nál.

kérdésre próbáltak válaszolni, hogy miért van szükség a közoktatás fejlesztésére. Ez nem feltétlenül a témával kapcsolatos közömbösségüket jelzi - helyesebben arról nem is beszélhetünk, hiszen nagyon magas gyakorisággal szerepelnek /61%/ az oktatással-neveléssel kapcsolatos konkrét problémák -, hanem sokkal inkább azt, hogy így vagy úgy nem tudtak mit kezdeni a közoktatás fejlesztésének gondolatával. Ez eredhet persze az oktatás reformjával kapcsolatos szkepszisből, de eredhet abból is, hogy az elégtelen tájékoztatás vagy a formális viták miatt sokan nem rendelkeznek konkrét információkkal arról, hogy hogyan is képzelik el a közoktatás fejlesztését. Konkrét információkkal csak az oktatással-neveléssel-iskolával kapcsolatos problémákról rendelkeznek, vagyis a saját mindennapi gyakorlatukról. Ezt támasztja alá az oktatási-nevelési tényezők említésének nagyon magas gyakorisága.

Ha összehasonlítjuk az egyes itemek gyakoriságát a közoktatás továbbfejlesztésére vonatkozó itemek gyakoriságával, akkor szembetűnik az a különbség, hogy míg ott az első két leggyakrabban említett item között a különbség 41% volt, addig itt, ahol a pedagógusoknak a közoktatás problémáiról kellett beszélniük, az első két leggyakrabban említett item között alig 9% volt az eltérés. A viszonylagos kis eltérés az egyes itemek között az összes itemre vonatkozik. A táblázat "kiegyensúlyozott" képet mutat: az

3. táblázat

Mik okozzák a legtöbb gondot a közoktatásban /százalékban/
/N=375/

1. oktatással-neveléssel kapcsolatos problémák ^x	54
2. a pedagógusok élet- és munkakörülményei	46
3. az oktatás tárgyi-anyagi-személyi feltételei	40
4. a gyerekekkel kapcsolatos problémák	34
5. a szülőkkel kapcsolatos problémák	15
- semmitmondó általánosságot mond	3 ^{xx}

^x Az oktatás-nevelés problémáinak itemnél a következő motívumokat említették a leggyakrabban: a tananyaggal kapcsolatos problémákat /62/; a tantervet /45/; a tankönyvek korszerűtlenségét /39/; az időhiányt /29/; a középfokú oktatás problémáit /17/; az egyes iskolatípusok közötti szakadékot /13/; a módszer problémáit /11/; az iskolai fegyelem hiányát /8/; azt a tényt, hogy nem lehet buktatni /7/; a hiányos általános iskolai képzést /7/.

Az oktatás tárgyi-anyagi-személyi feltételeinek itemnél: a pedagógushiányt /50/; a túl nagy osztálylétszámot /44/; a felszereltség hiányát /33/; a pénzhiányt /31/; a tanteremhiányt /19/; az ötnapos munkahét bevezetését /15/; a szemléltető eszközök hiányát /13/.

Az irányítás nehézségei itemnél: az ellentmondásosságot /21/; a sok új reformot /19/; a túlszabályozottságot /9/; a demokrácia hiányát /8/; az irányítás korszerűtlenségét /6/; azt a tényt, hogy az irányítás szakmai szempontból sem megfelelő /6/.

A gyerekekkel kapcsolatos problémák itemnél: a tudásszint alacsonyságát /30/; a magatartásbeli problémákat /23/; a megváltozott értékrendet /23/; az érdektelenséget /21/;

a fizikai kimerültséget /13/; a mentális kimerültséget /11/; a hátrányos helyzetet /11/; a laza munkafegyelmet /6/.

A pedagógusok élet- és munkakörülményei itemnél: az anyagi elismerés hiányát /28/; a megfelelő személyiség hiányából fakadó problémákat /26/; a sok adminisztrációt /24/; a fegyelmezési eszközök hiányát /18/; a képzettség hiányát /17/; a továbbképzés megoldatlanságát /15/.

A szülőkkel kapcsolatos problémák itemnél: az együttműködés hiányát /29/; az otthoni fegyelmezés elégtelenségét /16/; az iskola alacsony presztizsét /10/.

xx

Mivel a megkérdezettek egynél több tényezőt említhettek, ezért a százalékok összege nagyobb 100-nál.

egyres itemek említésének gyakorisága megközelítőleg lineárisan csökken. Ennek feltehetően a pedagógusok kompetenciája az oka. Míg a másíknál a kérdést úgy ígyekeztek megkerülni, hogy vagy a saját gyakorlatukról beszéltek /61%/, vagy semítmíndóán áltíalános ígazsáígakat mondtak /24%/, addííí ítt nyugodtan beszélíhettek saját tapasztalataíkról, gyakorlatukról, híssen olyasímiról kérdeztek őket, amíról többé-kevésbé ímindenííínek voltak ísmereteí, tapasztalataí és véleíénye.

Nézzük meg, híííyán alakulnak az egyres ítemek az ískolatípus bontásában.

1.62 Eredíények. Az oktatással-neveléssel kapcsolatos problémák ítemnél a szakközéíiskolai tanárok közepes, a gimnázíumi tanárok pedig erós alulreprezentáltsáígot mutatnak.

A pedagógusok élet- és munkakörülményeíre vonatkozó ítemeknél a szakközéíiskolai tanárok erós alulreprezen-

táltságot mutatnak.

Az oktatás tárgyi-anyagi-személyi feltételeivel kapcsolatos itemeknél a szakközépiskolai tanárok erős alulreprezentáltságot, a gimnáziumi tanárok pedig erős felülreprezentáltságot mutatnak.

A gyerekekkel kapcsolatos problémák itemeinél az általános iskolákban tanító alsó- és felsőtagozatos pedagógusok alulreprezentáltságot, a szakközépiskolai tanárok pedig erős felülreprezentáltságot mutatnak.

A szülőkkel tartott kapcsolatokra vonatkozó itemeknél az alsó tagozatos tanítók erős felülreprezentáltságot, a szakközépiskolai és a gimnáziumi tanárok pedig erős alulreprezentáltságot mutatnak.

Az irányítás korszerűtlenségére vonatkozó itemeknél az általános iskolai alsó tagozatos tanítók erős alulreprezentáltságot, a szakközépiskolai és a gimnáziumi tanárok pedig erős felülreprezentáltságot mutatnak.

1.63 Feltételezések. - Hogyan értékelhető az az eredmény, hogy a szakközépiskolai tanárok az élet- és munkakörülményekre vonatkozó itemeknél erős alulreprezentáltságot mutatnak, vagyis, mintha őket kevésbé sujtának mindazok a problémák, amiket ebbe az itembe besoroltunk. Alapvetően két dologról lehet szó. Az egyik az a feltételezés, hogy az ide sorolt problémák valóban kevésbé sujtják a szakközépiskolai tanárokat, mint más tanítókat-tanárokat. Ez azt jelentené, hogy ebben az iskolatípusban kevésbé nyomasztó a képzettség hiánya, jobban megoldott a továbbképzés

stb. A másik feltételezés pedig úgy szól, hogy a szakközépiskolai tanárok azért közömbösek ezekkel a problémákkal, mert ez az az iskolatípus, ahová az igénytelenebb pedagógusok kerülnek.

- Hogyan értékelhető az a tény, hogy a szakközépiskolai tanárok az átlagosnál jóval kevesebbet panaszkodnak az oktatás tárgyi-anyagi-személyi feltételeire? Ennek talán az az oka, hogy a szakközépiskolákban az átlagosnál jobbak ezek a feltételek: kevésbé érzik nyomasztóbbnak a tanteremhiányt, a felszereltség hiányát, a pénzhiányt stb.

1.64 Következtetések. A négy iskolatípus közül a szakközépiskolai tanárok a legelégedettebb. A hat item közül négyenél erős alulreprezentáltságot mutatnak, ami más szóval úgy fogalmazható meg, hogy ezeknek a kérdéseknek a megítélésénél a szakközépiskolai tanárok az átlagosnál kevésbé panaszkodnak, a többi tanárnál kevésbé érzik problematikusnak ezeket a területeket. Számukra a gyerekekkel való foglalkozás és az irányítás korszerűtlensége jelent mindenekelőtt nehézséget.

A gimnáziumi tanárok a többi pedagógushoz képest két területet inkább problematikusnak érznek, kettőt pedig kevésbé. Jobban meg tudnak birkózni az oktatással-neveléssel kapcsolatos problémákkal és viszonylag jónak tartják a szülőkkel tartott kapcsolatukat.

Az alsó tagozatos tanítók számára kevésbé jelentenek problémát az irányítás kérdései és a gyerekekkel kapcsolatos problémák /29,8%/. Számukra viszont a szülőkkel tar-

tott kapcsolatok jelentenek az átlagosnál több nehézséget /23,1%/.

Az általános iskola felső tagozatos tanárai a "legsűrűbbek". Egy itemet nem számítva a közoktatás gondjait az átlagos szinten érzik gondoknak.

1.7 Mit várnak a pedagógusok a közoktatás reformjától?

Arra a kérdésünkre, hogy mit várnak a pedagógusok a közoktatás fejlesztési programjától, a következő válaszokat kaptuk. /4. táblázat/

1.71 Eredmények.

4. táblázat

Mit várnak a pedagógusok a közoktatás fejlesztési programjától? /N=374/

73%-uk a pedagógusokkal kapcsolatos nehézségek megoldását^x,

54%-uk az oktatáspolitikai kérdések tisztázását,

25%-uk az oktatás anyagi-tárgyi-személyi feltételeinek, megoldását várta

7,4%-uk semmit sem várt.^{xx}

^x Milyen motivumok szerepeltek leggyakrabban a pedagógusokkal kapcsolatos nehézségek megoldásának iteménél: az anyagi-erkölcsi megbecsülés /248/; a munkafeltételek javítása /85/; a nyugalom megteremtése /74/; a módszertani szabadság /51/; a kiegyensúlyozottság /43/; a társadalmi funkciók csökkentése /42/; az óraszámcsökkentés /40/; a

szinviionai javitása /28/; a fegyelmezési eszközök hiánya /20/; a szakmai előrelépés lehetősége /17/; a pedagógusképzés /17/; pedagógustovábbképzés /17/.

Az oktatáspolitikai kérdések iteménél a leggyakrabban a következőket említették: a tankönyveket /117/; a tananyag és a tantervek /92/; a tanári segédkönyveket /33/; a stabilitást /18/; a gimnáziumi profil tisztázását /17/; az iskolareformot /15/; a tehetségápolást /13/; a gyerekekre szabott tananyagot /9/; az iskolai önállóságot /7/.

^{xx} Mivel a megkérdezettek egynél több tényezőt említhettek, a százalékok összege nagyobb 100-nál.

A pedagógusokkal kapcsolatos nehézségek megoldásának itemjénél két csoportot találtunk, amelynél ennek az itemnek az említési gyakorisága eltér az átlagostól. Az általános iskola alsó tagozatának pedagógusai erős alulreprezentáltságot mutatnak /65%/, a gimnáziumi tanárok pedig erős felülreprezentáltságot /78,6%/.

Az anyagi-tárgyi-személyi feltételek megoldásának itemjénél az általános iskola felső tagozatos pedagógusai erős felülreprezentáltságot mutatnak /29,5%/, míg a szakközépiskolában dolgozó pedagógusok erős alulreprezentáltságot /17,3%/.

1.8 Milyen mértékben alkalmas a fejlesztési program?

Arra a kérdésünkre, hogy milyen mértékben alkalmas a fejlesztési program arra, hogy megoldja a közoktatás legfontosabb problémáit, a következő válaszokat kaptuk.

1.81 Eredmények. A megkérdezettek csak 5%-ának /N=369/ volt az a véleménye, hogy a fejlesztési program teljes mértékben alkalmas a közoktatás legfontosabb problémáinak megoldására. 8%-uk szerint egyáltalán nem alkalmas erre. Annagy többségnek /62%/ az a véleménye, hogy csak részben alkalmas. Nagyon sokan voltak olyanok is /27%/ , akik nem tudtak véleményt formálni erről a kérdésről.

Az általános iskola alsó és felső tagozatos tanítói-tanárai, a szakközépiskola tanárai-oktatói semmiféle lényeges eltérést nem mutatnak ezeknél a véleménykérdések-nél. Nem így a gimnáziumi tanárok. Jóval kevesebben vannak közöttük azok /50%/ , akik szerint ez a fejlesztési program csak részben alkalmas arra, hogy megoldja a közoktatás legfontosabb problémáit, és az átlagosnál háromszor olyan sokan azok /21%/ , akik szerint a program egyáltalán nem alkalmas a gondok megoldására.

Milyen motívumok szerepeltek a leggyakrabban az arra a kérdésre adott válaszoknál, hogy a fejlesztési program csak részben alkalmas a közoktatás legfontosabb problémáinak megoldására:

Leggyakrabban a következő motívumokat említették: az anyagi feltételek hiányát /39/; "ugysem lehet teljes mértékben megvalósítani" /29/; a személyi feltételek hiányát /26/; a végrehajtás elégtelenségét /20/; a folyamat elhúzódását /16/; "A berendezkedést és az értékrendszert" /15/; "messze van a gyakorlattól" /13/; "ugyis módosítani fogják a terveket" /7/; "ilyen gazdasági helyzetben nem lehet megoldani" /6/.

2 RÉSZVÉTEL A KÖZOKTATÁS FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓRÓL RENDEZETT VITÁBAN

2.1 Volt-e vita az iskolában?

Arra a kérdésre, hogy rendeztek-e vitát az országos közoktatás fejlesztési koncepcióról abban az iskolában, ahol a megkérdezett is dolgozik, a következő válaszokat kaptuk.

2.1.1 Eredmények. A megkérdezettek 29%-a /N=373/ válaszolt igennel. Ők azt mondták, hogy az iskola tantestületében rendezték meg a vitát. 8%-uk szerint "egyéb helyen" rendeztek vitát: például szakmai munkaközösségekben, a Magyar Pedagógiai Társaság megyei tagozatán stb. A megkérdezetteknek több, mint fele /54%/ azt mondta, hogy nem rendeztek vitát, 9%-uk pedig nem emlékezett vissza erre.

A válaszok iskolatípusok szerinti bontásban a következő képet mutatják. /Lásd a Függelék 10. táblázatát!/ Az általános iskola alsó tagozatának pedagógusai az átlagosnál jóval kisebb mértékben /23,7%/ válaszolták azt, hogy náluk rendeztek vitát a tantestületben az országos közoktatás fejlesztési koncepcióról. A szakközépiskolában a legkedvezőbb a helyzet: itt az átlagosnál jóval többen /38,8%/ jelezték, hogy rendeztek vitát a tantestületben. Legtöbben a gimnáziumi tanárok /60,7%/ közül említették, hogy náluk nem rendeztek vitát a KFK-ról: a "nem" válasz értéke jóval magasabb, mint az átlagérték. Érdekes adat az is, hogy a gim-

náziumi tanároknak volt az adatok szerint a legkevesebb lehetőségük arra, hogy a KFK-ról "egyéb helyen" vitatkozzanak: míg a másik három csoportnak erre a kérdésre vonatkozó értékei az átlagos körül vannak, addig a gimnáziumi tanároknál ez az érték /1,8%/ jóval az átlagos alatt van.

2.2 A tantestület részvétele

A tantestületnek a vitán való részvételét két kérdéssel vizsgáltuk. Az egyikben azt kérdeztük, hogy a megkérdezett pedagógus tantestületének mekkora hányada vett részt a KFK vitán, a másikban pedig megkértük az illető pedagógust, hogy minősítse kollégái részvételét, milyen aktívak voltak a vita során.

2.22 Eredmények. A megkérdezettek 63%-a /N=103/ szerint majdnem mindenki részt vett a vitán, 23%-uk szerint a tantestületnek kb. fele vagy annál is kisebb része vett csak részt a vitán. /Lásd a Függelék 11. táblázatát!/

Nézzük meg az eredmények bontását az iskolatípusok szerint. /Lásd a Függelék 11. táblázatát!/
Az általános iskola alsó- és felsőtagozatos tanítói-tanárai az átlagosnál jóval kisebb értékben szerepelnek /54-57%/ annál a válasznál, amely szerint majdnem mindenki részt vett a KFK vitán. A szakközépiskolai tanárok közül az átlagos értéknél többen /69,7%/, a gimnáziumi tanároknál pedig az átlagos értéknél jóval többen /73,3%/ mondták azt, hogy majdnem mindenki részt vett a KFK vitán.

Másik kérdésünkben arra kértük a pedagógusokat, minősítsék kollégáik aktivitását-passzivitását a vitán. 23%-uk /N=103/ szerint kollégáik rendkívül aktívak voltak, 45%-uk szerint meglehetősen aktívak voltak, 24%-uk szerint közepesen voltak aktívak, s 6%-uk szerint csak úgy tessék-lássék vitatkoztak, vagy egyáltalán nem is alakult ki a vita.

A Függelék 12. táblázatából kiderül, hogy míg az általános iskola alsó- és felsőtagozatos tanítói-tanárai az átlagosnál többen, illetve jóval többen /27-33%/ mondták azt kollégáikról, hogy rendkívül aktívak voltak, addig a szakközépiskolai és a gimnáziumi pedagógusok az átlagnál jóval kevesebben /18 - 6,7%/ vélekedtek úgy kollégáikról, hogy rendkívül aktívak voltak a KFK vitán.

Ha a másik szélsőséges véleményt nézzük meg iskolatípusok szerinti bontásban, akkor láthatjuk, hogy csak a gimnáziumi tanárok mondták az átlagosnál jóval nagyobb mértékben /13%/ azt, hogy tantestületükben nem nagyon volt vita.

Nézzük az egyes iskolatípusokat összefoglalásként! Az általános iskola alsó tagozatán az aktivitás különböző fokozatait jelző válaszoknál nem találunk jelentős eltéréseket. A "Meglehetősen aktívak voltak" válasz kivételével /36,4%/ az egyes válaszártékek az átlagértékekhez képest nem mutatnak nagy eltérést. Az általános iskola felső tagozatán jelentős eltérést csak két válasznál találunk: igen erős felülreprezentáltságot /33,3%/ mutatnak a rendkívüli aktivitásra utaló válasznál és erős alulreprezentáltságot /39,4%/ annál a válasznál, amely szerint kollégáik "Meglehetősen aktívak voltak." A szakközépiskolai tanároknál erős alulreprezen-

táltságot /18,2%/ találunk a rendkívüli aktivitásra utaló válaszoknál. A gimnáziumi tanároknál igen erős alulreprezentáltságot találunk a rendkívüli /6,7%/ és a közepes aktivitásra /6,7%/ utaló válaszoknál, és igen erős felülreprezentáltságot mutatnak a meglehetősen /73,3%/ és a látszatakiváltságra /13,3%/ utaló válaszaiknál.

2.3 A megkérdezett pedagógus részvétele

A megkérdezett pedagógusoknak a vitán való részvételét két kérdéssel vizsgáltuk. Megkérdeztük tőle, hogy ő is részt vett-e azon a tantestületi értekezleten, ahol a KFK-ról rendeztek vitát, majd azt, hogy ő is hozzászólt-e a tantestületi vitához.

2.3.1 Eredmények. A megkérdezettek túlnyomó többsége, 93%-a /N=111/ részt vett a tantestületi vitán. 48%-uk /N=103/ hozzá is szólt a tantestületi vitához.

Nézzük meg közelebbről, hogy kik voltak azok, akik hozzá is szóltak a vitához. /Lásd a Függelék 13. táblázatát!/ Igen erős felülreprezentáltságot mutatnak a hozzászólók között a tanítóképző /63,2%/ és a tanárképző főiskolai végzettségűek /65,4%/, s ugyanakkor erős alulreprezentáltságot az egyetemi végzettséggel rendelkezők /41%/ és az egyéb iskolai végzettségűek /21,4%/.

Miről beszéltek azok, akik hozzászóltak a vitához? Többek között: a tárgyi feltételekről; a taneszközellátottságról, az alsósok és a felsősök ellentétéről; a matema-

tika oktatásról; a munkafegyelem javításáról; az egységes követelményrendszeréről; a bukás csökkentéséről; a tehetség-gondozásról; arról, hogy jó tankönyvirókra lenne szükség; a földrajz és a latin tanítására stb.

És miért nem szóltak hozzá a vitához azok, akik csöndben maradtak? Azért, mert: "máskor sem szoktak hozzá-szólni"; nem vártak semmiféle eredményt a hozzászólásuktól; nem "látták át" a kérdést; "nem voltak megfelelőek a kere-tek" - voltak kijelölt referálók - "mert mások okosabban elmondták" stb.

2.4 Mire emlékeznek a résztvevők a vitából?

A vitában való részvétel egy másik mutatója az, hogy vissza tudnak-e emlékezni a résztvevők a vita valami-lyen tartalmi mozzanatára. Arra a kérdésünkre, hogy vissza tudna-e emlékezni néhány, a tantestületi értekezleten el-hangzott javaslatra, a megkérdezettek 59%-a /N=103/ igennel válaszolt.

Lássuk, mi ragadta meg figyelmüket a vita során! Említették többek között: az egységes követelményrendszert; az oktató-nevelőmunka differenciálását; azt, hogy módosíta-ni kellene a továbbképzési rendszeren; emelni kellene a korrepetálások szintjét; differenciálni kellene a napközis-csoportokat; meg kellene reformálni a tantervet; "ne a butá-kat, hanem az okosokat korrepetálják"; szükség van a peda-gógusok önképzésére; az alsó és felső tagozat jobban épül-jön egymásra; reformálják meg a tankönyvkiadást; hozzanak

létre csökkentett tantervű osztályokat; oldják meg a pedagógusok továbbképzését; változtassanak a minősítési rendszeren; vezessék be a technikusképzést; az eszközöket jobban használják ki; az iskolán kívüli időt jobban hasznosítsák; meg kellene különböztetni a gimnáziumi és a szakközépiskolai érettségit; foglalkozzanak a fakultációval; a szülők többet segítsenek; mérjék fel, hogy mit bír el a "gyermekanyag"; tekintsék a pedagógusokat is szakembereknek; csökkentsék az osztálylétszámot; a diákok túlterheltségét; a felzárkóztatást; a tanteremhiányt stb.

2.5 Iskolán kívüli viták

Megkérdeztük azt is, hogy volt-e a pedagógusoknak más lehetőségük is arra, hogy kifejtsek véleményüket a közoktatásfejlesztési koncepcióról.

2.51 Eredmények. A megkérdezettek 44%-a /N=372/ szerint a tantestületi értekezleten kívül egyéb "helyi" lehetőségekkel is rendelkeztek véleményük kifejtésére. Ezek részben társadalmi, részben pedig szakmai fórumok voltak. Az utóbbiak közé sorolták például a Magyar Pedagógiai Társaság megyei tagozata által szervezett vitákat, a szakmai munkaközösségek megbeszéléseit stb.; az előbbiek közé pedig a Hazafias Népfront által szervezett vitákat, vagy a pártbizottsági ülések megbeszéléseit. Ennél jóval kevesebben /8%/ utaltak arra, hogy országos lehetőségük is volt véleményük kifejtésére.

A véleménykifejtés országos lehetőségeire egyébként közvetlenül is rákérdeztünk.

Arra a kérdésünkre, hogy volt-e a pedagógusoknak lehetőségük arra, hogy javaslataikat valamilyen országos fórumhoz is elküldjék, a megkérdezetteknek 29%-a /N=347/ válaszolt igennel. /Lásd a Függelék 14. táblázatát!/ Ebből 11%-uk tudott arról, hogy javaslataikat el lehet juttatni a Köznevelés szerkesztőségébe, 18%-uk pedig valamilyen egyéb országos fórumot említett. A megkérdezettek 42%-a válaszolt nemmel a kérdésünkre, 30%-uk pedig nem emlékezett semmilyen lehetőségre.

Erős összefüggést találtunk aközött, hogy valaki tudott arról, hogy elküldheti javaslatait a Köznevelés szerkesztőségébe és aközött, hogy olvasta-e a Köznevelésnek azt a számát, amelyben megjelent a "Javaslat a közoktatás fejlesztésére" című dokumentum. Azok, akik olvasták ezt a dokumentumot, azok felülreprezentáltságot mutattak abban a csoportban, akik tudtak a Köznevelés adta lehetőségekről.

Ha megnézzük az e kérdésre adott válaszokat az iskolatípus szerinti bontásban, akkor a következőket láthatjuk. Az általános iskolai alsó tagozatos tanítók erős felülreprezentáltságot /50%/, a szakközépiskolai tanárok pedig erős alulreprezentáltságot /32,1%/ mutatnak azok között, akik nemmel válaszoltak a kérdésre. Ugyancsak erős alulreprezentáltságot mutatnak az általános iskolai alsó tagozatos tanítók /3,9%/ és erős felülreprezentáltságot a szakközépiskolai /18,5%/ és a gimnáziumi pedagógusok /16,3%/ azok között, akik tudtak a Köznevelés adta véleménykifejtési

lehetőségről.

Azt is megkérdeztük a pedagógusoktól, hogy beszélgettek-e ezekről a kérdésekről kollégákkal, ismerőseikkel és családtagjaikkal is. /Lásd a Függelék 15. táblázatát!/

A megkérdezettek túlnyomó többsége, 94%-a /N=103/ válaszolt igennel kérdéseinkre. Közülük 74% mondta azt, hogy ezekről a kérdésekről többször is beszélt informális körben. Szoros megfelelést találunk a tantestületi vitán mutatott aktivitás és az informális beszélgetéseken való többszöri részvétel között. Azok, akik hozzászóltak a tantestületi vitához, igen erős felülreprezentáltságot, akik pedig nem szóltak hozzá a tantestületi vitához, igen erős alulreprezentáltságot mutatnak azok csoportjában, akik többször is beszélgettek informális körben erről a témáról.

Kik beszélgettek leginkább informális körben /is/ erről a témáról? Mindenekelőtt a gimnáziumi tanárok, akik igen erős felülreprezentáltságot mutattak /83,9%/ azok csoportjában, akik többször is beszélgettek kollégáikkal, ismerőseikkel stb. ezekről a témákról. A férfiak kevésbé, mint a nők, mert erős alulreprezentáltságot mutatnak /69,5%/ ebben a csoportban. A fiatalabbak a legkevésbé /23-25 évesek: 65,4%/, az idősebbek a leginkább /56 évesek és idősebbek: 80%/. A tanítóképző főiskolai végzettségűek a legkevésbé /65,9%/ és az egyetemi végzettségűek a leginkább /81,5%/.

És miről beszélgettek a pedagógusok a leggyakrabban ezeken az informális beszélgetéseken? Leggyakrabban: az anyagi elismerés kérdéséről /86/; a tantervekről /55/; a tankönyvekről /49/; a pedagógusok túlterheltségéről /46/;

az erkölcsi elismerésről /38/; a gyerekek tulterheltségéről /33/; a gyerekek érdektelenségéről /30/; a pedagógushiányról /27/; a gyerekek fegyelmezetlenségéről /25/; a szülői szembenállásról /23/; a szemléltető eszközökről /20/; a gyerekek alacsony tudásszintjéről /20/; a tanteremhiányról /20/; az iskola demokratizálásáról /20/; a "fejetlenségről" és a felelőtlenségről /15/; a pedagógusok helyzetéről /15/; a gyerekek tulterheltségéről /15/; a fakultációról /14/.

Beszéltek még egymás között: a család és az iskola kapcsolatáról; a pedagógusok merevségéről; a gyerekek tulságosan jó anyagi helyzetéről; a gyerekeknek a munkához való viszonyáról; a közéletiségre nevelés elmaradottságáról; arról, hogy az oktatás fokozatai nem illeszkednek egymáshoz; arról, hogy nem elég világos a reformkoncepció; az anyagi fedezet hiányáról; a szakkönyvek hiányáról; hogy sokat kell a pedagógusoknak felkészülni az órára; hogy a fiatal tanárok csak szakmailag felkészültek; hogy milyen rombolóhatást fejtenek ki a tulkorosak; az alacsony követelményszintről; arról, hogy kevés óraszámban tanítják a humán tárgyakat; hogy "sok a beszéd" és a tömegkommunikációs eszközök "felfujják" az egészséget; hogy gyerekvédelmi munkára lenne szükség stb.

3 MILYEN FIZETÉSEMELÉST VÁRTAK A PEDAGÓGUSOK?

A véleménykutatás során néhány kérdést tettünk föl a személyi jövedelmekkel és a várható fizetésemeléssel kapcsolatban is. Többek közt az alábbiakat kérdeztük meg tőlük:

- Milyennek tartja a pedagógusok jövedelmi helyzetét?

Miért?

- Véleménye szerint a pedagógusok mekkora része szorulna rá arra, hogy kiegészítse a fizetését? Milyen módon tudják Ön szerint a pedagógusok kiegészíteni a fizetésüket?

- Mennyi az Ön havi jövedelme? Mennyi ebből az alapfizetése és mennyit tesznek ki az egyes pótlékok? Mekkora az egyéb jövedelme?

- Mekkora összeget tartana a saját maga számára megfelelő havi jövedelemnek 1985-ben?

Kérdéseinkkel tehát csupán körbejártuk a fizetésemelés problémáját, nem kérdeztünk rá egyenesen. Az adatfölvétel időpontjában azonban a készülő fizetésemelés egyes részletei sem voltak ismeretlenek, legalábbis a fővárosi pedagógusok körében. Így tehát a fenti kérdésekre kapott válaszokat úgy értelmezhetjük, mint a /fővárosi/ pedagógusok elvárásait a készülő fizetésemeléssel kapcsolatban. Ezekről az elvárásokról szólunk alább kissé részletesebben.

3.1 Adatok a havi jövedelemről

Bár a havi jövedelemről rendelkezésre álltak a statisztikai adatok, ezeket pénzügyi szervek szolgáltatják, tehát a kifizetők oldaláról mutatják a pedagógusok jövedelmi helyzetét. Érdekes ezzel szembesíteni azt a képet is, amely a pedagógusok oldaláról mutatja be a jövedelmeket. A vizsgálat során ugyan óhatatlanul ki voltunk téve szubjektivitásból eredő tulzásoknak; másfelől viszont további, értékes adatokhoz is jutottunk. Mindenekelőtt azért, mert bár a pedagógusok tulnyomó többségét végülis a művelődésügyi szakigazgatás fizeti, egyéb forrásokból is tehetnek szert jövedelemre. A kétféle megközelítés - a munkáltató, illetve a munkaadó oldaláról - így kiegészíti, sőt korrigálja is egymást.

A fővárosi pedagógusok vizsgált mintája azt mutatja, hogy az átlagos jövedelem a fizetésemelés előtt havi 5900 Ft volt, jelentősen magasabb, mint az országos átlag /és persze magasabb a pusztai pedagógus fizetések havi átlagánál is/. Ennek ellenére a mintánkba került pedagógusok átlagos havi jövedelme rendkívül differenciálatlannak mutatkozott. Találkoztunk ugyan 10.000 Ft-on felüli és 3.000 Ft-on aluli havi összjövedelemmel, ami első pillantásra nagyon soknak, illetve nagyon kevésnek tűnhet. Ezek azonban csak kuriózumok voltak, mert a tulnyomó többség fizetése szorosan az átlag körül csoportosult /a jövedelmi adatok szórása $s=109\%$. Az adatok bontása bemutatja, hogy mire gondolunk.

/5. táblázat/

5. táblázat

Pedagógusok megoszlása jövedelmi csoportjaik szerint

Összjövedelem, Ft	A pedagógusok aránya, százalékban
2000-3999	7
4000-4999	19
5000-5999	20
6000-6999	25
7000-7999	16
8000-8999	9
9000-11000	4

Látható, hogy a megkérdezett pedagógusok csaknem felének a havi összjövedelme - bevallásuk szerint - szorosan az átlag körül ingadozott; az 5-7.000 Ft-os jövedelmiek alkották a két, arányaiban legjelentősebb csoportot. Számítsuk hozzájuk egyfelől az egy jövedelmi csoporttal lejjebb kerülteket /4-5.000 Ft/, másfelől az egy kategóriával följebbieket /7-8.000 Ft/ és láthatjuk, hogy összesen a mintába került fővárosi pedagógusok 80%-áról van szó. Ez volt tehát a fővárosi pedagógusok jövedelmi viszonyainak konkrét valósága a fizetésemelés előtt: őket a 4-8.000 Ft-os havi összjövedelmek jellemezték.

Ezekből a havi összjövedelmekből - ismét csak a saját bevallásuk alapján - átlagosan havi 600 Ft-ot tettek ki a túlórák és más kiegészítő jövedelmek. Míg azonban a havi összjövedelmek nagyjából differenciálatlanul szorosan

az átlag körül alakultak, addig e kiegészítő jövedelmek szóródása már igen nagynak mutatkozott /s=652/. Ez annyit jelent, hogy az ilyen, kiegészítő jövedelmekhez a /fővárosi/ pedagógusok különböző mértékben és eltérő arányban - tegyük hozzá: tervezhetetlenül és sokszor szándékaiktól is függetlenül - juthatnak csak hozzá. A 6. táblázat szemlélteti a jövedelembeli és az aránybeli eltéréseket:

6. táblázat

Pedagógusok megoszlása kiegészítő jövedelmi csoportjaik szerint

Havi kiegészítő jövedelem, Ft	A pedagógusok aránya, százalékban
100 - 499	27
500 - 999	41
1000 - 1499	17
1500 - 1999	8
2000 - 2499	3
2500 - 2999	1
3000 - 3499	1
3500 -	2

Mint látható, találkoztunk 100 Ft-os havi tulórdijakkal és 3500 Ft feletti kiegészítő jövedelmekkel is. Csak-hogy míg ez utóbbit a megkérdezetteknek csupán 2%-a jelezte, addig több mint negyedüknek a havi tulórdija 100-500 Ft között alakult. Találtunk havi kiegészítő jövedelmeket

2000-3500 Ft között is, de szintén csak elvétve /5%/, míg a megkérdezetteknek közel a fele arról számolt be, hogy túlóra-dijai 500-1000 Ft körül alakulnak havonta. E két alacsonyabb jövedelmi csoport - a 100-1000 Ft közöttiek - a megkérdezetteknek a 68%-át tették ki. Ha ehhez hozzávesszük azoknak az arányát is, akik bevallottan 1000-1500 Ft kiegészítő jövedelemre tesznek szert havonta, akkor összesen csaknem a pedagógusok 90%-át kapjuk. Így tehát azt mondhatjuk, hogy a 100-1500 Ft közötti havi kiegészítő jövedelem jellemezte pedagógusainkat a fizetésemelés előtt /s nyilván jellemzi majd ezután is/. Hozzáteve, hogy azért inkább 500-1000 Ft között vagy az alatt alakultak túlóra-dijaik az elmúlt tanévben.

Önként adódik az elmondottakból, hogy az említett fővárosi átlagos pedagógus havi összjövedelem alig egészíthető ki valamiféle "második gazdaságból". Állításunk alátámasztására azt is megnéztük, hogy a havi összjövedelmek hány százalékát alkotják a túlóra-dijak és más kiegészítő jövedelmek /7. táblázat/.

A 7. táblázatban szereplő adatsorból kitűnik, a kiegészítő jövedelmek az összjövedelem kevesebb mint 10%-át alkották minden harmadik megkérdezett pedagógusnál. Igaz, hogy negyedrészüket esetében ez az arány 20%-ig is emelkedhet; egyuttal viszont az is igaz, hogy a megkérdezettek ugyan-csak negyedrésze állította: túlórával és egyéb kiegészítő jövedelemmel egyáltalán nem rendelkezik. Az összes pedagógus 83%-a tehát havi összjövedelmét legfőljebb 20%-ban tudta túlmunkával kiegészíteni. Ez újból igazolja azt az egyébként már ismert körülményt, hogy a pedagógusok túlnyomó-

7. táblázat

Pedagógusok megoszlása kiegészítő jövedelmeik aránya
szerint

havi kiegészítő jövedelmek aránya az összjövedelemben	a pedagógusok aránya, szá- zalékban
0	24
1 - 9	33
10 - 19	26
20 - 29	11
30 - 39	2
40 - 49	2

részt a fizetésükből élnek. Ezen nem változtat az sem, hogy egyes fővárosi pedagógusok havi összjövedelmének 30-50%-át is kitehetik a kiegészítő jövedelmek. Ez a tekintélyes arányu kiegészítő jövedelem ugyanis csupán a 4%-ukra korlátozódik, míg láttuk, 24%-uknak egyáltalán nincsen többletjövedelme.

3.2 Vélemények a havi jövedelemről

Amikor a pedagógusokat arról kérdeztük, milyennek tartják a jövedelmi helyzetüket, válaszlehetőségeket kínáltunk föl nekik /nagyon jónak, jónak, közepesnek, rossznak, nagyon rossznak/. Mint várható volt, a kérdezettek tulnyomó többsége a két utóbbi feleletet választotta, a pedagógusok

jövedelmi helyzetét - általánosságban - rossznak, illetve nagyon rossznak minősítve. Tőlük a továbbiakban azt is megkérdeztük, miért tartják olyan rossznak a pedagógusok jövedelmi helyzetét. Néhány jellemző választ az alábbiakban szó szerint vagy tömörített formában, kommentár nélkül idézünk:

- a felelősség miatt
 - "Nem fedezi csak a megélhetést".
 - "Ha a segédmunkás vagy a takarítónő fizetéséhez viszonyítom!".
 - reggeltől estig dolgozik az iskolában
 - Mert visszajön a segédmunkásnak elment, többszörösen bukott gyerekünk és a szemünkbe nevet, hogy ő mennyivel többet keres."
 - az inflációhoz képest
 - a konyhalány keres annyit, amennyit egy kezdő pedagógus
 - "Egy segédmunkás nem megy el annyiért, amennyi az én alapfizetésem"
 - az alapfizetések az értelmiségi réteg alsó szintjén helyezkednek el
 - ebből nem lehet megélni
 - a túlterhelés miatt
 - nincs lehetőség a mellékkeresetre
 - a kezdő bérek alacsonyok
 - "Egy analfabéta segédmunkás is többet keres!
- A helyettesített órák bérezése rendkívül /megalázóan/ alacsony."
- "Reggeltől estig tulórázik, de akkor nem éri

el az 50 évet".

- katasztrofális - a tudás nincs megfizetve

- "Annyi túlmunkát kell vállalni, hogy egy idő után már nem lehet értelmiséginek és pedagógusnak lenni."

- "Végzett gyerekek kétszer-háromszor annyit keres érettségivel mint én. Ez egyszerűen lehetetlen állapot!"

- "Kezdőktől a tízéves munkaviszonnyal rendelkezőkig kifejezetten szegénységben élnek!"

- "A túlóra-bérezés nagyon rossz, bizonyos óraszám után még csak csökkenti a jövedelmet."

- nincs ösztönzőrendszer, a pótlékok nevetségesek

- elnőiesedett a pálya az alacsony fizetés miatt

- csak a létfenntartásra elég

- a többi szakmával összehasonlítva

- "Éppen az éhhaláltól ment meg, és lehet néhány olcsóbb ruhát venni."

Az idézett megnyilatkozások alighanem elegendő módon mutatják a fővárosi pedagógusok /vagy legalábbis a mintánkba bekerültek/ fizetéssel kapcsolatos közérzetét. Hadd támasszuk ezt alá azzal a személyes tapasztalattal, amit a kérdőív kialakítása során szereztünk. Az oktatáspolitikai problémafölvetés után valahányszor a fizetésekhez el-érkeztünk, beszélgetőtársaink zaklatottakká, néhányan való-sággal egzaltáltakká váltak. Volt, aki már-már sirva panaszkodott és elfelejtette, hogy osupán véleménykutatásról, nem pedig személyes segítségnyújtásról volna szó. E kérdések kapcsán sorsok tárulkoztak föl, nem egyszer megrendítő sor-sok. Mindezzel pusztán menteni akarjuk, - ha ugyan mentege-

tésre szorul - kollégáink idézett megnyilatkozásait.

Nem csoda ezek után, hogy minden harmadik válaszadónk szerint a pedagógus társadalom legalább háromnegyede fizetéskiegészítésre szorul; minden második válaszadónk szerint pedig valamennyien rákényszerülnek erre. /Lásd a 8. táblázatot/

8. táblázat

Milyen arányban szorulnak rá fizetéskiegészítésre
a pedagógusok?

Fizetéskiegészítésre szorul a pedagógus társadalomnak	a vélemények aránya száza- lékban
körülbelül az egynegyede	2
körülbelül a fele	19
körülbelül a háromnegyede	30
szinte mindenki	46
nem tudja	3

De hogyan tudják kiegészíteni a pedagógusok a fizetésüket? Minden különösebb csoportosítás nélkül ismét csak néhány jellegzetes - vagy épp nagyon is különös - választ idézünk /szó szerint vagy tartalmi tömörítéssel/:

- korrepetálás, magántanítvány ..
- varrás, kötés
- kertészkedés
- táborozás

- takarítás
- építkezésnél segédmunka, tapétázás
- taxizás
- tulóra, ügyelet, szakkör
- sehogy
- "Nem tudom, mert én nem találtam rá módot."
- tudományos munkákkal: cikkek, TIT előadás,

könyvirás

- nyelvórák, edzés, kórusvezetés
- "Minden egyéb munkát elvégeznek a fiatalok, csak ne ismerjék fel őket".
- "Ők nem tudják, csak a család, nem fér bele az idejébe a pedagógusnak".
- akvarisztika
- "Elsősorban önkiszákmányolással."
- nincs igazán semmilyen mellékes lehetőségük
- "Én pl. villanyt és autót szerelek."
- butikba bedolgozás
- "Elmegy aratni".
- esti iskola
- vásárcsarnoki munka
- prostitúció /Hiltonban/ /!/
- otthagynja a pályát
- csirke-keltetés, disznóhizlalás
- moziüzemvezetés

A fenti válaszokhoz két megjegyzés kívánczik. Az egyik: a fővárosi pedagógusoknak jellemző - néha épp extrém - elképzelésük van a vidékiekről és ebben az is helyet kap,

hogy vidéken könnyebb az élet. S az idekinálkozó második megjegyzés: e különös, néha keserűen különös válaszok lényegében azt takarják, amit a havi összjövedelem kapcsán a bevételekből adatszerűen kimutattunk. A pedagógusoknak nincs vagy csak elvétve akad számottevő lehetősége arra, hogy fizetését kiegészíthesse. Nemcsak a munkahelyébe van bezárva /nem alakíthat különböző gazdasági munkaközösségeket/, hanem ráadásul a szakmájába is. Ha hozzátesszük, hogy zömmel női munkavállalókról van szó, akik a munkaerő-piacon mindenféle szaktudásukat nehezebben tudják eladni, akkor válik csak plasztikussá a havi összjövedelemről és a lehetséges többletjövedelmekről kialakított kép.

3.3 Elvárások a fizetésemeléssel kapcsolatban

A közelgő fizetésemelésről - mint említettük - nem tettünk föl kérdéseket, bár válaszadóink általában már részleteket is tudtak róla /mint utóbb igazolódott, többé-kevésbé pontosan/. Ehelyett - a közvéleménykutatásban hasznosnak ígérkezően - a jövő évre kívánt jövedelmüket kérdeztük. A fővárosi pedagógusok csaknem pontosan átlagban 2000 Ft-tal több jövedelmet kívántak maguknak, mint amennyit a folyó tanévben kaptak /5900 helyett 7900 Ft/. Ráadásul ezt is differenciáltabban, mint amilyen a jelenlegi jövedelmük /s=3035/. Részletesebben lássuk a 9. táblázaton.

9. táblázat

Pedagógusok megoszlása kívánt havi jövedelmi csoportjaik szerint

Kívánt havi összjövedelem, Ft	A pedagógusok aránya, százalékban
3000 - 4999	8
5000 - 5999	12
6000 - 6999	18
7000 - 7999	13
8000 - 8999	16
9000 - 9999	6
10000 - 10999	19
11000 -	8

A fenti, kívánt jövedelemeloszlásból szembetűnő, hogy a havi jövedelmek alsó határa mintegy 800 Ft-tal emelkedett; a felső határ viszont csaknem ennek a tízszeresével. /A legalacsonyabb kívánt havi jövedelem 3.200, a legmagasabb viszont 20.000 Ft volt, s ilyet nem is egyet találtunk./ Ami, továbbmenőleg, azt is jelenti, hogy a /fővárosi/ pedagógusok fizetéssel kapcsolatos elvárásai korántsem olyan egyenlők, mint amilyenek a fizetésemelés előtti jövedelmeik voltak. Annál kevésbé, mivel 3000 Ft feletti jövedelmet kívánt magának a válaszadók csaknem 10%-a; de 11.000 Ft feletti jövedelmet is éppen ugyanennyi. E két szélső csoport a megkérdezettek hatodát tette tehát ki.

A további, kívánatos jövedelmi kategóriákban is szembetűnően egyenletes a válaszolók eloszlása. /Kivételt talán csak a 9-10.000 Ft-os jövedelmi kategória jelent, amelyben kevesebben szeretnének bekerülni, mint a többi kategóriába. Nem mintha nem volna szükségük ennyi pénzre, hanem mert többre volna szükségük./ Két jövedelmi csoportot mégis kiemelünk, mint amelyek valamivel még kívánatosabbaknak mutatkoztak a többinél: 6-7.000 Ft-os fizetésre a megkérdezettek 18%-a pályázott; 10-11.000 Ft-ot viszont a válaszolók 19%-a szeretett volna 1985-re elérni. Az előbbi kívánság, megítélésünk szerint az alacsony fizetésű pedagógusokra jellemző; az utóbbi kategória pedig azt jelzi, meddig szerettek volna eljutni azok, akiknek az 1983/84. tanévben is már viszonylag magasabb jövedelmük volt.

A megkérdezett pedagógusok azt szerették volna, ha tényleges /fizetésemelés előtti/ havi összjövedelmük százalékosan a következő mértékben emelkedik. /10. táblázat/

Vagyis a megkérdezettek ötöde 10-20%-os emelkedést kívánt, másik ötöde pedig 30-50%-os emelkedést szeretett volna. Velük együtt a /fővárosi/ pedagógusok zöme /69%/ 10-75%-os jövedelemnövekedést tartott volna a maga számára szükségesnek a következő naptári évre. Ezek az arányok, elismerjük, rendkívül magasaknak tűnnek, de összességüként korántsem tekinthetjük túlzóknak őket. Sőt valójában még ezeket az arányokat sem; hiszen találkoztunk - s nem is kis százalékban - olyanokkal, akik a 100-400%-os jövedelemnövekedést sem tartanák irreálisnak. Amit mindebből összefoglalóan leszűrhetünk, az annyi, hogy a mostani fizetésemelés

a pedagógusoknak mindössze a 13%-át elégitheti ki.

10. táblázat

Pedagógusok megoszlása kívánt jövedelememelkedéseik
szerint

Milyen jövedelememelkedést szeretnének a pedagógusok?	Az összes pedagógus százalékában
0 - 10 %	12
10,1 - 20 %	20
20,1 - 30 %	14
30,1 - 50 %	20
50,1 - 75 %	15
75,1 - 100 %	9
100,1 - 150 %	6
150,1 - 200 %	3
200,1 - 400 %	1

FÜGGELÉK

Táblázatok /1-18./

A kérdőív és az alapmegoszlások

A minta leírása

1. táblázat

Hallottak-e a közoktatás fejlesztési koncepciójának vitájáról - Életkor /százalékban/

	--22 évesek /N=14/	23-25 évesek /N=33/	26-30 évesek /N=87/	31-35 évesek /N=51/	36-45 évesek /N=124/	46-55 évesek /N=117/	55 évesek /N=23/	Össze- sen /N=451/
igen, hallottak	50,0	78,8	77,0	82,4	86,3	89,7	87,0	87,0
nem hallottak	50,0	21,2	23,0	17,6	12,9	10,3	13,0	13,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2. táblázat

Olvasták-e a Köznevelésben megjelent dokumentumot? - Iskolatípus /százalékban/

	általános iskola		szakközép- iskola	gimnázium	Összesen
	alsó tagozat /N=104/	felső tagozat /N=129/	/N=86/	/N=56/	/N=375/
olvasta	28,8	43,4	37,2	41,1	38,0
nem olvasta	64,4	46,5	58,1	53,6	55,0
nem emlékszik	6,7	10,1	3,5	5,4	7,0
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3. táblázat

Olvasták-e a Köznevelésben megjelent dokumentumot? - Életkor /százalékban/

	--22 évesek /N=7/	23-25 évesek /N=26/	26-30 évesek /N=67/	31-34 évesek /N=42/	36-46 évesek /N=107/	46-55 évesek /N=105/	55 évesek és -- /N=20/	Összesen /N=375/
olvasta	28,6	30,8	26,9	31,0	41,0	45,7	40,0	38,0
nem olvasta	71,4	69,2	58,2	61,9	51,4	49,5	55,0	55,0
nem emlékszik	0,0	0,0	13,4	7,1	7,5	4,8	5,0	7,0
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4. táblázat

55

Olvasták-e a Köznevelésben megjelent dokumentumot? - Iskola végzettség /százalékban/

	érettségi /N=18/	tanítóképző főiskolai végzettség /N=88/	tanárképző főiskolai végzettség /N=98/	egyetemi végzett- ség /N=146/	egyéb végzettség /N=29/	Összesen /N=375/
olvasta	33,3	26,1	39,8	45,9	24,0	38,0
nem olvasta	61,1	68,2	48,0	48,6	72,0	55,0
nem emlékszik	5,6	5,7	12,2	4,8	4,0	7,0
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

5. táblázat

Melyek voltak a közoktatás továbbfejlesztésének legfontosabb javaslatai? - Iskolatípus
/százalékban/

	általános iskola		szakközép- iskola	gimnázium	Összesen
	alsó tagozat /N=104/	felső tagozat /N=129/	/N=86/	/N=56/	/N=375/
1-2 mozzanatot említ	34,6	42,6	47,7	30,4	40,0
3 vagy több mozzana- tot említ	9,6	10,9	15,1	19,6	13,0
semmitmondó álta- lánosság	2,9	0,0	1,2	5,4	2,0
nem tudja, nem vá- laszol	52,9	46,5	36,0	42,9	45,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

7. táblázat

Melyek voltak a közoktatás továbbfejlesztésének legfontosabb javaslatai? - Iskolai végzettség /százalékban/

	általános iskola alsó tagozat /N=104/	általános iskola felső tagozat /N=129/	szakköz- épiskola /N=86/	gimnázium /N=56/	Összesen /N=375/
1-2 mozzanatot emlit	15,4	18,6	15,1	19,6	14,0
3 vagy több mozzanatot emlit	1,0	3,9	1,2	8,9	3,0
semmitmondó álta- lánosság	1,9	0,8	0,0	3,6	1,0
nem tudja, nem válaszol	81,7	75,2	83,7	66,1	65,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

10. táblázat

Rendeztek-e vitát a megkérdezett iskolájában? - Iskolatípus

/százalékban/

	általános iskola		szakközép- iskola	gimnázium	Összesen
	alsó tagozat /N=104/	felső tagozat /N=129/	/N=86/	/N=56/	/N=375/
igen, a tantestület- ben	23,7	27,9	38,8	26,8	29,0
igen, egyéb helyen	9,7	7,8	8,2	1,8	8,0
nem	58,3	51,9	47,1	60,7	54,0
nem tudja, nem emlékszik	7,8	12,4	5,9	10,7	9,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

11. táblázat

A tantestületnek mekkora hányada vett részt a vitán? - Iskolatípus /százalékban/

	általános iskola		szakközép- iskola	gimnázium	Összesen
	alsó tagozat /N=22/	felső tagozat /N=33/	/N=33/	/N=15/	/N=103/
majdnem mindenki	54,5	57,6	69,7	73,3	63,0
kb. háromnegyede	31,8	30,3	18,2	6,7	23,0
kb. fele vagy kisebb része	9,1	12,1	12,1	20,0	13,0
nem tudja, nem emlékszik	4,5	0,0	0,0	0,0	1,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

12. táblázat

A tantestület aktivitása a vitán - Iskolatípus

/százalékban/

	általános iskola alsó tagozat /N=22/	általános iskola felső tagozat /N=33/	szakközép- iskola /N=33/	gimnázium /N=15/	Összesen /N=103/
rendkívül akti- vak	27,3	33,3	18,2	6,7	23,0
meglehetősen ak- tívak	36,4	39,4	42,4	73,3	45,0
közepes aktívak	27,3	24,3	30,3	6,7	24,0
tessék-lássék vitatkoztak	0,0	3,0	9,1	13,3	6,0
nem tudja, nem emlékszik	9,1	0,0	0,0	0,0	2,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13. táblázat

Hozzászólt-e a tantestületi vitához? - Iskolai végzettség

/százalékban/

	érettségi /N=5/	tanítóképző főiskolai végzettség /N=19/	tanárképző főiskolai végzettség /N=26/	egyetemi végzett- ség /N=39/	egyéb végzett- ség /N=14/	összesen /N=103/
igen	20,0	63,2	65,4	41,0	21,4	48,0
nem	40,0	31,6	26,9	46,2	64,3	41,0
nem tudja, nem emlékszik	40,0	5,3	7,7	12,8	14,3	12,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

14. táblázat

Volt-e a pedagógusoknak lehetőségük arra, hogy javaslataikat valamilyen országos fórumnak is megküldjék? - Iskolatípus /százalékban/

	általános iskola alsó tagozat /N=102/	általános iskola felső tagozat /N=121/	szakközép- iskola /N=81/	gimnázium /N=43/	Összesen /N=347/
a Köznevelés szer- kesztőségébe	3,9	9,1	18,5	16,3	11,0
egyéb helyre	15,7	17,4	19,8	23,3	18,0
nem volt lehe- tőségük	50,0	40,5	32,1	41,9	42,0
nem tudja, nem emlékszik	30,4	33,1	29,6	18,6	30,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

15. táblázat

Beszélgettek-e a közoktatásfejlesztési koncepcióról kollégákkal, ismerősökkel vagy családtagokkal? - Hozzászólt-e a tantestületi vitához? /százalékban/

	igen /N=49/	nem /N=42/	nem emlékszik /N=12/	Összesen /N=103/
igen, többször	85,7	66,7	83,3	74,0
igen, előfordult	14,3	28,6	16,7	20,0
nem	0,0	4,8	0,0	6,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

16. táblázat

Milyennek tartja a pedagógusok jövedelmi helyzetét? - Iskolatípus /százalékban/

	általános iskola alsó tagozat /N=130/	általános iskola felső tagozat /N=157/	szakközép- iskola /N=99/	gimnázium /N=64/	Összesen /N=451/
jónak	2,3	1,3	0,0	0,0	1,0
közepesnek	40,8	39,5	36,4	17,2	36,0
rossznak	36,2	40,8	46,5	51,6	42,0
nagyon rossznak	20,0	17,8	17,2	31,3	20,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

18. táblázat

Milyennek tartja a pedagógusok jövedelmi helyzetét? - Iskolai végzettség /százalékban/

	érettségi /N=26/	tanítóképző főiskolai végzettség /N=107/	tanárképző főiskolai végzettség /N=117/	egyetemi végzettség /N=170/	egyéb végzettség /N=30/	Összesen /N=451/
jónak	3,8	1,9	1,7	0,0	0,0	1,0
közepesnek	46,2	42,1	39,9	26,5	46,7	36,0
rossznak	34,6	34,6	41,0	50,0	36,7	42,0
nagyon rossznak	15,4	20,6	17,9	22,9	16,7	20,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A kérdőív és az alapmegoszlások

1. Hallott-e arról az országos vitáról, amely a múlt év őszén a közoktatás fejlesztési programjáról folyt? Ezt pedagógus körökben a közoktatás "szakmai fejlesztési koncepciójának" nevezik. /N=451/

83% - igen

17% - nem

2. Ön szerint milyen tényezők tették szükségessé a közoktatás fejlesztését? Fel tudna-e ezek közül sorolni néhányat?

/N=373/

61% - szorosan vett oktatási-nevelési tényezőt említ

20% - tudományos-technikai fejlődést említ

18% - társadalmi tényezőt említ

17% - a pedagógusok élet- és munkakörülményeit említi

12% - oktatás-nevelés tárgyi-anyagi feltételeit említi

7% - gazdasági tényezőt említ

5% - demográfiai tényezőt említ

23% - semmitmondó általánosságot mond

3. Rendeztek-e vitát az országos közoktatásfejlesztési koncepcióról abban az iskolában, ahol Ön is dolgozik?/N=373/

29% - igen, a tantestületben

8% - igen, egyéb helyen

54% - nem

9% - nem tudja, nem emlékszik

4. Ott volt-e Ön is ezen az értekezleten? /N=111/

93% - igen

7% - nem

5. Hozzászólt-e Ön is ehhez a tantestületi vitához /N=103/

48% - igen

41% - nem

12% - nem emlékszik

6. A tantestületnek mekkora hányada vett részt ezen a vitán
/N=103/

63% - majdnem mindenki részt vett benne

23% - körülbelül háromnegyede vett részt benne

13% { - körülbelül fele vett részt benne

- körülbelül egynegyede vett részt benne

- ennél is kevesebben vettek részt benne

1% - nem emlékszik

7. Hogyan jellemezné ezt az értekezletet, ha a tantestület
aktivitását minősíteni kellene? /N=103/

23% - rendkívül aktívak voltak

45% - meglehetősen aktívak voltak

24% - közepesen aktívak voltak

6% { - csak úgy tessék-lássék vitatkoztak

- egyáltalán nem volt vita

2% - nem emlékszik

8. Vissza tudna-e emlékezni néhány, a tantestületi értekez-
leten elhangzott javaslatra? /N=103/

- 59% - igen
- 36% - nem
- 4% - nem emlékszik
- 1% - nem értelmezhető

9. Tudomása szerint volt-e a pedagógusoknak valamilyen más
lehetőségük is arra, hogy kifejtsék véleményüket a köz-
oktatásfejlesztési koncepcióról? /Több válasz is lehet-
séges!/ /N=372-347/

- 44% - igen, "helyi"
- 4% - igen, országos
- 4% - helyi+országos
- 9% - igen, de nincs konkrétum
- 30% - nem volt
- 9% - nem emlékszik

- 11% - társadalmi fórum
- 23% - szakmai
- 8% - egyéb
- 9% - "helyi"+országos lehetőség
- 4% - egyéb variációk
- 13% - nem emlékszik
- 33% - nem volt

10. Volt-e a pedagógusoknak lehetőségük arra, hogy személyes javaslataikat valamilyen országos fórumhoz is elküldjék? /N=347/

- 11% - igen: a javaslatokat el lehetett juttatni a Köznevelés szerkesztőségébe
- 18% - igen, egyéb helyre
- 42% - nem
- 30% - nem emlékszik

11. Beszélgettek-e ezekről a kérdésekről kollégákkal, ismerősökkel, vagy családtagokkal? /N=375/

- 74% - igen, többször előfordult
- 20% - igen, előfordult
- 6% - nem

12. Milyen problémákat vetettek fel ezen/ezekén a beszélgetése/ke/n?

/Az adatokat nem vittük számítógépre, hanem kigyűjtettük!/
.

13. Ön szerint mik okozzák ma a legtöbb gondot a közoktatásban? Kérem, soroljon fel ezek közül néhányat! /N=375/

- 54% - oktatással, neveléssel kapcsolatos problémák
- 45% - pedagógusok élet- és munkakörülményei
- 40% - az oktatás tárgyi-anyagi-személyi feltételei
- 34% - a gyerekekkel kapcsolatos problémák
- 17% - a szülőkkel kapcsolatos problémák
- 15% - az irányítás problémái
- 3% - semmitmondó általánosság

14. Mit gondol, mit várnak a pedagógusok leginkább a közoktatás fejlesztési programjától? /N=374/

15. És mit vár Ön a közoktatás fejlesztési programjától
/N=374/

73% - pedagógusokkal kapcsolatos kérdések

54% - oktatáspolitikai kérdések

25% - az oktatás anyagi-személyi-tárgyi feltételei

23% - egyéb

16. Mint Ön is tudja, az országos vita alapján ugynevezett szakmai fejlesztési program készült. Meg tudná-e mondani, hogy milyen országos fórum elé került ez a dokumentum? /N=371/

37% - igen, az Országgyűlés tavaszi ülészakára

18% - igen, egyebet mond

46% - nem emlékszik

17. kérdés: nem dolgoztuk fel.

18. Melyek voltak a közoktatás továbbfejlesztésének legfontosabb javaslatai /elsősorban a középfoku oktatásról van szó! /N=375/

19. És meg tudná-e azt mondani, hogy melyek voltak a közoktatás irányítására vonatkozó legfontosabb javaslatok
/N=375/

18. kérdés 19. kérdés

40%

14% - egy vagy két konkrét mozzanatot említ

13%

3% - három vagy annál több mozzanatot említ

18. kérdés 19. kérdés

2%

1% - semmitmondó általánosság

45%

65% - nem emlékszik, egyet sem tud említeni

20. Ön szerint ez a fejlesztési program milyen mértékben alkalmas arra, hogy megoldja a közoktatás legfontosabb mai problémáit? /N=369/

5% - teljes mértékben alkalmas

62% - csak részben alkalmas

7% - egyáltalán nem alkalmas

27% - nem tudja

21. Olvasta-e a Köznevelés 1983. szeptember 16-i /28./ számában megjelent "Javaslat a közoktatás fejlesztésére" című dokumentumot? /N=375/

38% - igen

55% - nem

7% - nem emlékszik

22. Kérem, rangsorolja, hogy az átadott kártyán található foglalkozási csoportok közül melyik a legnépesebb /1. hely/, és melyik a legkisebb /utolsó hely/ /N=448/

1. - pedagógus

2. - mérnök

3. - orvos

4. - jogász

5. - közgazdász

6. - agronómus

7. - tudományos kutató

23. Kérem, rangsorolja, hogy az átadott kártyán található foglalkozási csoportok közül melyiknek a legjobb /1. hely/, és melyiknek a legrosszabb a gazdasági helyzete /utolsó hely/ /N=447/

1. orvos
2. jogász
3. agronómus
4. közgazdász
5. mérnök
6. tudományos kutató
7. pedagógus

24. Ön milyennek tartja a pedagógusok jövedelmi helyzetét?
/N=451/

- 0% - nagyon jónak
- 1% - jónak
- 36% - közepesnek
- 42% - rossznak
- 20% - nagyon rossznak

25. Miért tartja/az előző kérdés megfelelő válasza/
/Az adatokat nem vittük számítógépre, hanem kigyűjtöttük!/

26. Véleménye szerint a pedagógusoknak mekkora része szorulna rá arra, hogy kiegészítse a fizetését? /N=446/

- 2% - körülbelül egynegyede
- 19% - körülbelül fele
- 31% - körülbelül háromnegyede

46% - szinte mindenki

2% - nem tudja

27. Milyen módon tudják Ön szerint a pedagógusok kiegészíteni fizetésüket?

/Az adatokat nem vittük gépre, hanem kigyűjtöttük!/
.

28. Kérem, mondja meg, hogy milyen szakos tanároknak van a legtöbb lehetőségük arra, hogy kiegészítsék a fizetésüket? /Az adatokat nem vittük számítógépre, hanem kigyűjtöttük!/
.

29. Szeretném megkérdezni, hogy mennyi az Ön fizetése?

És mennyi a jövedelme? /Mennyi a tulóra?/ /N=451/

fizetés	jövedelem	
10%	4%	- 3500 Ft
13%	5%	3501 - 4000 Ft
25%	20%	4001 - 5000 Ft
27%	20%	5001 - 6000 Ft
24%	52%	6001 - Ft

tulóra:

23% - nem tulórázik

44% - 10% alatt

26% - 11-20%

5% - 21% fölött

30. Kapott-e tavaly november 7-én jutalmat? /N=451/

61% - igen

38% - nem

2% - nem értelmezhető

31. Véleménye szerint az Ön jövedelme a tantestület többi tagjának jövedelméhez képest alacsonynak, megfelelőnek, vagy jónak mondható? /N=451/

17% - alacsony

54% - megfelelő

26% - jó

2% - nem tudja megítélni

32. Végül engedjen meg egy kérdést! Kérem, mondja meg, hogy mekkora összeget tartana a maga számára megfelelő havi jövedelemnek 1985-ben? /Nem a család összjövedelméről van szó, és nem tulórakkal! / /N=451/

3% - 4000 Ft felett

11% - 4001-5000 Ft

17% - 5001-6000 Ft

35% - 6001-8000 Ft

21% - 8001-10000 Ft

7% - 10001 fölött

5% - nem tudja megmondani

jövedelememelkedés százalékban:

24% - 10%

25% - 11-25%

22% - 26-50%

9% - 51-75%
7% - 76-100%
7% - 101- %
7% - nem tudja

34. Személyi adatok:

Iskolatípus: 29% - általános iskola alsó tagozat
35% - általános iskola felső tagozat
22% - szakközépiskola

Nem: 22% - férfi
78% - nő

Életkor: 3% - 22 év alatti
7% - 23-25 év közötti
19% - 26-30 év közötti
11% - 31-35 év közötti
28% - 36-45 év közötti
5% - 46 éves és idősebb

Iskolai végzettség: 6% - érettségi
24% - tanítóképző főiskola
26% - tanárképző főiskola
38% - egyetem
7% - egyéb

A minta leírása: /x/

Az adatgyűjtés a Budapesten tanító általános iskolai, gimnáziumi és szakközépiskolai tanárookra terjed ki. Ezek száma az 1983/84-es tanév elején 18 671 volt. Megoszlásuk a három iskolatípus között a következő:

- általános iskola:	76,9%
- gimnázium:	9,5%
- szakközépiskola:	13,6%
Összesen:	100,0%

Az iskolatípusok szerinti arányosan rétegzett mintavétel nem adna megfelelően értékelhető adatokat a gimnáziumi és a szakközépiskolai tanárookra, mivel az itt tanítók száma jóval kisebb, mint az általános iskolai pedagógusoké. Ezért nem arányosan rétegzett mintavételt hajtottunk végre, a gimnáziumi és szakközépiskolai tanárokat a mintában felülreprezentáltuk.

A mintába 504 tanár került, ami a vizsgált 3 iskolatípusban tanítók 2,7%-át teszi ki. Ebből 315-en általános iskolában, 75-an gimnáziumban és 111-en szakközépiskolában tanítanak.

A 3 csoporton belül véletlen kiválasztást alkalmaztunk. Mivel a pedagógusokról nem állt rendelkezésre lakcímmel ellátott lista, ezért a megkérdezést az iskolákban kellett lebonyolítani.

/x/ A mintát Szinai Márta állította össze.

Az adatgyűjtéssel lehetőleg minél kevesebb iskolát akartunk terhelni, ezért a véletlen kiválasztás biztosítását is szem előtt tartva úgy határoztunk, hogy egy iskolában átlagosan 5 pedagógust választunk a mintába. A budapesti iskolákban: 42, a gimnáziumokban: 40, a szakközépiskolákban: 39. Tehát az egyes iskolákban tanítók számát 8-cal osztva értük el, hogy egy iskolából átlagosan 5 tanár kerüljön a mintába és a kiválasztott személyek száma arányos legyen az ott tanítók létszámával.

Végül is a kiválasztás az egyes iskolatípusokon belül a következőképpen történt: Véletlen számok generálásával az iskolákat tartalmazó listából iskolákat választottunk. Minden iskolánál a pedagógusok számát elosztottuk 8-cal, így megkaptuk a kiválasztandók számát. Majd minden iskolához generáltunk a kiválasztandó pedagógusokkal megegyező számú véletlen számot. A kérdezőbiztosok az iskola törzskönyvéből az ezen véletlen számoknak megfelelő helyre beírt tanárokat választották a mintába.

Mivel az adatgyűjtés mintája nem arányosan rétegzett, ezért a teljes sokaságra vonatkozó értékösszeg becslés képlete a következő: és az átlagbecslése pedig: ahol esetünkben a rétegek száma, azaz $L=3$ és N_i az alapsokaság, n_i a minta elemszáma az i -edik rétegben.

Az $\sum_{i=1}^L \frac{N_i}{n_i}$ súly az általános iskolákban: 46
a gimnáziumokban: 23
a szakközépiskolákban: 23

Tehát az általános iskolák súlya éppen 2-szer akkora, mint a gimnáziumoké, illetve a szakközépiskoláké. Ez megkönnyíti a számításokat ugyanis, ha a mintában minden általános iskolában kitöltött kérdőívet 2-szer veszünk figyelembe, akkor a mintabeli arányok megegyeznek az alapsokaságbeli arányokkal, ahol a mintaelemszám $/n/$ a ténylegesnél a mintába került általános iskolai pedagógus létszámmal nagyobb, azaz esetünkben 819. Az így kiegészített mintából az értékösszeg és az átlagbecslés az egyszerű véletlen mintavétel esetén alkalmazandó képletekkel történhet, azaz: